

A művészi ipar

Nagy Sándorra (1869–1950) emlékezünk

GELLÉR KATALIN

Gödöllői Iparművészeti Műhely és Alkotóház, 2019. IX. 14. – XII. 8.
Gödöllői Városi Múzeum, 2019. X. 12. – 2020. III. 22.

NAGY SÁNDOR: *Kucsmás önarckép*, tus, toll, akvarell, papír, 170×190 mm, Gödöllői Városi Múzeum

A Nagy Sándor születésének 150. évfordulójára a Gödöllői Városi Múzeum által rendezett kiállítások jól reprezentálták a művészetek szintézisét megteremteni vágyó századforduló egyik karakteres alkotójának gazdag életművét. A Gödöllői Iparművészeti Műhelyben megrendezett kiállítás a virágkor kiemelkedő iparművészeti alkotásaiból válogatott. Bemutatták a marosvásárhelyi Kultúrpalota Tükörtermében lévő, féművei közé tartozó ólmozott üveglakok kartonjait, valamint az egykor a velencei Magyar Házat díszítő többrészes, *Attila lakomája* című kompozícióját. A kárpitok közül a Remsey Flóra által egy olajvázlat alapján újrászott *Ildikó* című faliszőnyeg mellett látható volt

néhány megmaradt, mindennapi használatra szánt, geometrikus mintájú szőnyege is, amelyek szintén egyéni formák, színek kereséséről tanúskodnak. A képes kárpitok jó része elveszett, de a kartonok, vázlatok fennmaradtak, amelyek nyomán több szőnyeget (*Szénahordás*) vagy egy-egy részletét (*Pillangós szőnyeg*) újrászottak. Nagy Sándor szecessziós ornamentális tervei közül a pillangós mintát Fischer Emil is felhasználta egyik kerámiavázáján.

Néhány jól kiválasztott virág- és állatmotívum vázlata jól reprezentálja kora díszítőművészetéről vallott felfogását, melyről Henry van de Velde a következőt írta: az ornamentika „minden dolognak a természeti törvényekkel való csodálatos összefüggéséből születik”.¹ Nagy Sándor mestere volt nemcsak a Walter

Crane-i „vonalak nyelvének”, hanem értette az „anyagok nyelvét” is; jól érzékelhető, hogy az ornamentális motívumok közül melyiket szánta bőrmunkának s melyiket hímezésnek.

Az üvegablak- és kárpittervek mellett először került bemutatásra több részből álló, tragédiák sorozatát feldolgozó mozaikvázlata, *A háborúban elesett hősök emlékére (A háború következményei, 1920)*.

A Gödöllői Városi Múzeum kiállítása is érzékelte az életmű sokszólamú komplexitását, a grafikák, festmények és az iparművészeti tervek közötti szoros gondolati és formai kapcsolatot. A magyar szecesszió témakörét idézi az *Attila hazatérése a vadászatról* című kárpit és vázlata. Eddig csak az utóbbi volt ismert, most Léo Belmonte-nak, a faliszőnyeg kivitelezőjének a leszármazottja, a Kanadában élő Laurence Dupourqué nagylelkű gesztussal a csomózott gyapjuszőnyeget is a múzeumnak ajándékozta. Mivel számos részlet nem egyezik sem a kartonnal, sem a *Magyar Iparművészetben* reprodukált fotón látható kompozícióval, felmerült a kérdés, hogy vajon az 1909-ben bemutatott eredeti mőről vagy párizsi újrászövéséről van-e szó?² Létezett-e esetleg egy másik vázlata is, amelynek nyomán az első világháború kitörésekor Franciaországba hazatért Belmonte más alapanyagot is felhasználna dolgozott?

A Gödöllői Városi Múzeum kiállítása többek közt önarcképeket is bemutatott, s a tanulóéveket is felidézte, de zömmel 1920 után készült munkák voltak láthatók.³ Nagy Sándor a világháború kitörésével és Körösfői-Kriesch Aladár 1920-ban bekövetkezett halálával megszűnő művésztelepet nem hagyta el. A Körösfőivel töltött hosszú évek közös munkálkodása, a nagy megrendelések időszaka után magára maradt. Jóllehet, nem volt felhőtlen, nehézségek nélküli a művésztelep virágkora sem, de a közös eszmék, a hazai és nemzetközi bemutatókon való sikeres részvétel sok nehézségen átsegítette az itt dolgozó közösséget. Bár néhányan, így a Remsey művészcsalád a világháború után is Gödöllőn maradt, a szövőműhely pedig Kriesch Laura, Nagy Sándor felesége vezetésével tovább működött, az ország Trianon utáni lassan ocsúdó állapota, a gazdasági élet nehézségei a műhely működésére is negatív hatással voltak. Az európai és a magyar művészetben is jelentős változások történtek, a szecesszió divatja végleg leáldozott. Nagy Sándor letargikus lélekállapotáról árulkodnak az egyik visszaemlékezésében olvasható sorok: „Mostani szemmel látom, hogy csak szélmalomharc volt minden igyekezetünk, egy nyúl farknyi epizód, alig szóra sem érdemes pörösenés...”⁴

Lassan mégis erőre kapott, s folytatta a munkát fiatalkori eszményei szellemében. A ruskinizmus, a kézműipar, a klasszikus technikák iránti elkötelezettsége sem szűnt meg. Magányában megkezdte az életét feldolgozó, visszaemlékező grafikák készítését. Rajzművészetének dekoratív-narratív elemei tovább érlelődtek, fantáziarajzainak

NAGY SÁNDOR: *Ildikó*, 1909 előtt, gobelinvázlat, olaj, vászon, 114×93 cm, Gödöllői Városi Múzeum

NAGY SÁNDOR: *Rókás párna*, terv, 1902, ceruza, akvarell, papír, 471×596 mm, Nagy Sándor-ház, Gödöllői Városi Múzeum

szürrealisztikus jegyei tovább erősödtek, jóllehet a kis méretű kiállítóhely nem engedte meg például a *Párisi emlékek* című sorozatának a bemutatását, mely a kétségek, a művészeti küzdelmek és ideái megjelenítését tekintve grafikai művészetének egyik csúcspontja. Érettség, összefogottság s tőle szokatlan expresszív kifejezés jellemzi *Ady Endre verseihez* készített, új technikát is alkalmazó grafikáit. Az 1906-os Ady-kötet *A mi gyermekünk* című verséhez készített illusztrációja még akkori élethelyzetének tükré, melyben a család szentségének állított finom rajzú emléket, a két világháború között készült rajzokon már az Ady-verseket feszítő ellentétek, robbanó feszültségek érzékeltetője.

NAGY SÁNDOR: *Kapu*, kárpitterv, 1903 körül, tus, akvarell, arany, papír, 500×700 mm
Nagy Sándor-ház, Gödöllői Városi Múzeum

A grafikai anyagnál gazdagabb volt az eddig nem ismert freskó- és üveglaktervek bemutatása. Pedig ebben a tekintetben Nagy Sándor háttérbe szorult a fiatal művészekkel és társulásaikkal szemben. A korszakot fémjelző Római Iskola tagjai és a nagybányai hagyományokat képviselő, korábban is többségben lévő, különböző társulásokba tömörült alkotók játszották a főszerepet. A Körösfői-Kriesch tanítványaiból

alakult Cennini Társaság is sikeresen működött. Több kivitelezetlen terve maradt fenn, melyek vázlataiból gondos válogatást láthatunk a kiállításon.

Az állami megrendelések háttérbe szorulásával szemben számos egyházi megbízást kapott mind monumentális, mind iparművészeti feladatokra, melyekből bőven láthatunk példákat a kiállítások kurátorának, Őriné Nagy Ceciliának köszönhetően. A gödöllői premontrei apátság számára festette a *Hadak útja* című finom, kékes színvilágú, mozgalmas pannóját, s üveglakot is rendelték tőle.⁵ Jelentős mecénása, Décsi

NAGY SÁNDOR: *Kádár Kata I–III.*, 1912, üvegfestmény-triptichon terve, szén, karton, jobb és bal részek egyenként 1250×490 mm, középső rész 1250×530 mm,
Nagy Sándor-ház, Gödöllői Városi Múzeum

NAGY SÁNDOR: *Attila hazatérése vadászatról, kárpitterv, 1909 előtt, olaj, vászon, 82×156 cm*
Gödöllői Városi Múzeum

Géza, aki jól ismerte Nagy Sándor korábbi egyházi műveit (a *Regnum Marianum* falképét, temesvári freskóját és ólomozott üvegablakait, valamint egyik főművét, az első világháború kitörésének évében elkészült *Lipótmezei kápolnát*) jelentős feladatokra kérte fel. Először 1935-ben a pesterzsébeti Magyarok Nagyasszonya-templom üvegablakainak a tervezésével bízta meg. Ma is teljes fényükben láthatók a hajóban az Ótestamentumból és az Újtestamentumból válogatott jelenetek, valamint a magyar szenteket megjelenítő ólomozott üvegablakoltár. A neogótikus ablakokban egymás fölött sorakozó, gazdag elbeszélőkedvvel leírt jelenetekből egy új, 20. századi Biblia pauperum bontakozik ki. Jobb oldalt a *Teremtés*, József és Mózes történetét, valamint a *Bírák* és a *Proféták könyvének* számos szereplőjét látjuk megelevenedni, bal oldalt a Krisztus születésétől haláláig és feltámadásáig vezető üdvösségtörténet bontakozik ki.

Késői remekműve a 68 éves korában elkezdett pesterzsébeti Szent Erzsébet-templom, melyen 1937-től 1941-42-ig dolgozott gyakran nyolc-kilenc órát töltve az állványokon. Épp csak a mindennapi túlélést segítette a nagy vállalkozás. Décsei a perselypénzből fizette a méreteiben is hatalmas munkát. Nem véletlen tehát, hogy Nagy az adományozók tiszteletére választotta az egyik freskó témáját, a *Szegény asszony két fillérje* példabeszédet. Oltárképe és freskói életművének szintézise, melyeken felismerhető grafikáinak gazdag szecessziós dekorativitása, a preraffaelita hagyomány újraélése, sőt a posztimpresszionizmus színkezelésének s a korban divatos novecento geometrizáló kompozícióinak az ismerete is.⁶

Művészetének régi ismerői, így Elek Artúr, Réti István s egy-egy tanítványa felismerte a freskók jelentőségét.⁷ Teljes elismerést azonban csak jóval később, 16 évvel halála után Bernáth Auréltól kapott: „Nagy Sándor élete fő művét alkotta meg a pesterzsébeti nagytemplomban, s őt e freskósorozat alapján a magyar művészettörténet egyik nagyszabású és eredeti képviselőjének kell tartanunk.”⁸

Jegyzetek

- 1 Henry van de Velde: A díszítőművészet alapelvei (ford. Ifj. Tálasi István) In *A szecesszió*. A bevezető esszét írta, a szövegeket és a képeket válogatta, szerkesztette Pók Lajos. Budapest, Gondolat, 1972, 236.
- 2 *Magyar Iparművészet*, 1909. XII. évf. 1. sz. 14.
- 3 Jelentősen kibővítette a kiállított tárgyak körét, hogy kivetítve számos Nagy Sándor életét bemutató régi fénykép, valamint a freskó- és ólomozott üvegablak-együttesekről készült videó volt látható.
- 4 Nagy Sándor: *Életünk Körösfői-Kriesch Aladárral*. Gödöllői Múzeumi Füzetek 7. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: G. Merva Mária. Gödöllői Városi Múzeum, 2005, 153. Elkészítette, hogy a marosvásárhelyi Kultúrpalota Tükörtermébe készült, székelypéldaként megjelenítő ólomozott üvegablakain Octavian Goga költő, Ady Endre egykori barátja „saját kezűleg írja át ablakaim öszékely balladáit oláh szövegre.” Uo. 135.
- 5 A falkép kartonja igen rossz állapotban megtalálható a Kiscelli Múzeum raktárában.
- 6 A pesterzsébeti falképek és üvegablakok után még elkészítette a csornai Jézus Szíve-plébániatemplom szentélyének nagy méretű freskóját és a mátyásföldi Szent József-plébániatemplom üvegablakainak kartonjait.
- 7 1938-ban a Greguss-bizottság emlékéremmel jutalmazta. Öriné Nagy Cecília: *Nagy Sándor (1869–1950)*. Katalógus. Szerk. Kerényi B. Eszter. Gödöllői Múzeumi Füzetek 18., Gödöllő, 2019, 37.
- 8 *Népszabadság*, 1966. március 13. 8–9.